

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Demokrati eller olja?

INTIFADA. Det arabiska ordet för folkresning är nu på sin plats. Samtidigt överskuggas euforin över de vackra revolutionerna i Egypten och Tunisien av den mördande utvecklingen i Libyen. Massiva fredliga protester biter bara om makthavaren har ett ansikte att förlora. Att fasaden av legitimitet var paperstunn var inte oväntat i fallet Gaddafi.

Libyen har blivit den tragiska versionen av intifadan: diktatorn som svarar med allt tillgängligt våld. Som vi finländare vet skapar inbördeskrig bitterhet i generationer. Ändå började det lovande i Libyen, med mängder av avhoppare inom arméledning, regering och diplomatkår. Benghazi, där resningen började, är nu en annan värld än Tripoli.

I andra länder fortsätter protesterna, i den mån de inte slås ner i sin linda, i hopp om att *Al-Jazeeras* skyddande offentlighet ska hindra en libysk utveckling – vilket den gjorde i Tunis och Kairo.

SAMTIDIGT SOM våra egna nyhets- och ledarsidor skriver med sympati om revolutionerna och hoppet om en demokratisk vår i Nordafrika och Västasien, oroar vi oss för högre bensinpriser. Är det logiskt? En fråga som inte ställs är om det tidigare priset var det rätta. Kan det ha innehållit en ”diktatur-rabatt”? Hur ska man förhålla sig till problemet att deras demokrati kanske ändå inte är gratis för oss?

Ännu klarare är språket på ekonomisidorna: även disciplinerade demonstrationer är där ”oroligheter”.

Många före detta berömvärdt ”stabila” förtrycksregimer är nu ”instabila” ur investeringssynpunkt, länder där det finns hopp om demokratisering är ”riskländer”. Kluvenheten i vårt perspektiv kan knappast illustreras bättre än via en på det här sättet djupt kluven västerländsk tidning eller nyhetssändning. Som *Helsingin Sanomat* konstaterade: ”Det är ett pinsamt europeiskt språkbruk att diktatorer kallas diktatorer först när de håller på att falla”¹.

SITUATIONEN PÅMINNER i själva verket mycket om nedmonteringen av det ”gamla” kolonialsystemet, från mitten av 1900-talet, där det indiska upproret mot briter blev en av nyckelhändelserna. Att ”juvelen i kronan” 1947 blev självständig genom i princip icke-våldsmetoder inspirerade ”subalterner” världen över, på samma sätt som Tahrir-demonstrationerna nu gjort – Obama gjorde rätt i att i sitt post-Mubarak-tal dra parallellen till gandhismen.² Men ofta bjöd de europeiska centralmakterna också segt och blodigt motstånd, Gaddafi-aktigt, med folkmordsak-

1 ”Diktaattorien mielistelystä jää ikävä jälkimaku”, *Helsingin Sanomats* ledare 26.2. 2011.

2 Obamas tal 11.2.2011 citerades inte helt exakt på denna plats i föregående nummer av *Nya Argus*. Enligt Vita husets utskrift sa han inte ”*This is how democracy should work*” utan, något skarpare, ”*This is how real democracy works*”.

tiga krig i till exempel franska Indokina, Algeriet och Indonesien.

I det system som efterträdde den öppna kolonialismen fortsätter dominansen, nu över formellt självständiga stater. Nykolonialismen innebär att de starka länderna, inklusive supermakten USA, styr klientstater, bananrepubliker och pseudo-kolonier genom krediter, militär påtryckning och allianser med lokala, ”vänligt sinnade” autokratiska eliter.

Militär närvaro (t.ex. USA:s flottbas i den protest-aktuella ministaten Bahrain) motiveras med nödvändigheten att bevaka ”USA:s intressen”. Men när blev oljan i Västasien och Nordafrika andra länders ”intresse” och när upphörde den att vara i första hand den lokala befolkningens ”intresse”?

Att många länder i Väst gjort sig beroende av olja från Mellanöstern och Nordafrika innebär ju inte att Väst har ”rätt” till den. Men när beroendet börjar kallas för ett ”intresse” – ekonomiskt, geopolitiskt – och i en glidande språklig figur förvandlas till ”våra” intressen som bevakas med kanonbåtar, är vi redan tillbaka i den ”gamla” kolonialismens tänkande.

NEDÄRVDA orättvisor är av någon anledning lätta att acceptera, åtminstone om de är till min egen fördel. Om de folkligt initierade regimbytena i arabländerna inte skulle åstadkomma någonting annat, så har de i alla fall ställt Väst inför ett yrvaket uppvaknande till realiteterna. En dubbelmoral som ärvt, eller byggts upp bit för bit, är förrädiskt lätt att leva med. Den blir uppenbar, obekvä, omöjlig först när en spricka eller förskjutning i grunden blottar hela systemet – som en fasad som rasar och blottar rummen i ett helt höghus på en gång. Intifada 2011 har i ett slag ställt ”Västs” omsorgsfullt uppbyggda och lika omsorgsfullt rationaliserade relationer till de arabiska diktatorerna i ljuset – i Väst. I arabländerna är de ingen nyhet.

Dåligt redovisade i våra media är ändå, för det mesta, de konkreta siffrorna, avtalen, bindningarna. Talar man till exempel om Libyen är ett antal EU-länders omfattande handel med Gaddafi en viktig faktor. 22% av Italiens totala oljeimport kom i fjol från Libyen, 16% av Frankrikes. I gengäld har både Berlusconi och Sarkozy generöst försett Gaddafi med de vapen som nu kommer till användning mot rebel-lerna.

Libyen, som sitter på den afrikanska kontinentens största oljereserver (de nionde största i världen), har under 00-talet blivit för EU vad Saudi-Arabien länge varit för USA: en ”vänligt sinnad” förtrycksregim som man utvecklat ett djupt beroende av. Att bl.a. EU i skrivande stund diskuterar möjligheten att slå ut Gaddafis luftförsvar kan inte heller ses helt separat från den libyska oljan. En flygförbudszon, om den kommer till stånd, skulle skydda inte bara civilbefolkningen utan också oljeanläggningar för eventuella attacker från Gaddafis franska plan.

USA:s symbios med Saudi-Arabien – världens största oljereserv och ett av de svartaste fåren i alla demokrati-index – handlar självklart om olja och geopolitik, inte mänskliga rättigheter. Att vi idag kan köpa rättvist kaffe och schyssta bananer i snabbköpet borde i köparländerna följas upp med konsumentpåtryckningar för rättvis olja som inte innebär piskning som straff och avhuggna händer och fötter på tjuvar, grav diskriminering av kvinnor och shiiter, totalförbud mot partier, fackföreningar, oppositionella media och demonstrationer. Det moraliska ansvaret minskar inte för att Kina redan gått förbi USA som importör av saudisk olja.

DET VI NU SER är något av ett jordskalv i neokolonialismens globala system, sprickor som drabbar ”västs” akilleshä. Förmånlig handel med autokratiska eliter hamnar i ett nytt och kallare ljus om man plötsligt kan föreställa sig alternativ.

Det är inte bara det att ”våra” diktatorer har problem – indirekt är det också ”våra” undersåtar som reser sig och försöker skaka av sig en repression som vi utan större skrupler varit med om att bygga upp och finansiera. Nu testas med andra ord om vi stöder demokrati och mänskliga rättigheter också när det kanske innebär oplanerade uppoffringar för oss själva. ”*Just as the world economy was recovering*” – rubriken på *The Economist* omslag (5.3.) låter närmast irriterad. Den ”instabilitet” som de arabiska demokratiörelserna innebär är ett nytt ekonomiskt problem som vi inte hade räknat med.

Oljepriserna reflekterar ökad osäkerhet. Men kanske osäkerheten i det här fallet ska tolkas som någonting positivt, en chans att stämma vår praktik i någon mån i fas med våra ideal.

15.3.2011